

Helsinki *bilten*

**HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Kneza Miloša 4, Beograd;
tel/fax. 011/3349-170; 3349-167;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.132 // FEBRUAR 2017.

FOTO: TANJUG

PREDSEDNIČKI IZBORI: OGLEDALO KONFUZIJE I KUKAVIČLUKA

Predstojeći predsednički izbori već su mesecima dominantna tema u javnosti, pre svega zbog obznanjenih kandidatura. Opozicija je mnogo pre izašla sa dva jaka kandidata Vukom Jeremićem i Sašom Jankovićem. Njihove kampanje su uveliko počele i pre raspisivanja izbora i od početka su praćene grubim (dis)kvalifikacijama od strane vlasti i njihovih medija.

Upravo su pomenuta dva kandidata dovela do rascepa u vladajućoj koaliciji koja računa da

dobije izbore već u prvom krugu. Tomislav Nikolić koji je svakako želeo i drugi mandat nije dobio podršku stranke, jer se procenilo da bi u tom slučaju drugi krug bio neizbežan. Aleksandar Vučić se odlučio za kandidaturu jer se veruje da će izbore dobiti već u prvom krugu. Razmišljanja sa Nikolićem i stav stranke da samo Vučić bude predsednički kandidat, otvorili su raskol unutar Srpske napredne stranke (SNS), a posledice tog raskola vremenom će postajati sve očiglednije.

Iako po Ustavu, predsednik Republike nije ključna politička figura, iskustvo Srbije pokazuje dve bitne specifičnosti. Najpre, ako je na toj poziciji jaka politička ličnost, vlada, odnosno premijer (po ustavu, najmoćnija figure u zemlji) gurnuti su na marginu (u vreme Slobodana Miloševića, na primer, ali i tokom predsednikovanja Borisa Tadića). Drugo, izbor na ovu funkciju može biti presudan za potonje konstituisanje arhitekture moći u drugim granama vlasti – posebno izvršnoj – odnosno za formiranje vlade i izbor premijera. To se, na primer, dogodilo nakon što je 2012, na predsedničkim izborima pobedio Tomislav Nikolić i omogućio Aleksandru Vučiću da postane najmoćniji čovek u Srbiji.

Predizborna atmosfera i retorika i jedne i druge strane pokazuju da Srbija i dalje nije sposobna da se strateški pozicionira i definiše realne i ostvarive nacionalne i državne ciljeve. Konfuzija na političkoj sceni samo se pojačava.

Dramatične promene u svetu, kao da ponovo prolaze mimo Srbije. Mada se aktuelne globalne turbulencije (Bregzit, predsednik Tramp u Americi, jačanje desnice i ekstremnog populizma u Evropi, nenamirene ambicije Rusije...) itekako tiču i Srbije, njenog društveno-ekonomskog razvoja i pogotovo, perspektive, po onome što predsednički pretendenti za sada nude, pozicija Srbije ostaje maglovita između evropskog puta i oslonca na još tri stuba (Moskva, Peking Vašington), bez jasne vizije o sopstvenom mestu i ulozi u regionalnom i međunarodnom kontekstu.

DRAMA UNUTAR SNS

Isticanje predsedničkog kandidata vladajuće patrije, Srpske napredne stranke počelo je kao drama, da bi nekoliko dana kasnije završilo kao otužna farsa. I jedno i drugo zahvaljujući odlazećem predsedniku Nikoliću. Dan nakon što se Predsedništvo SNS opredelilo za Aleksandara Vučića kao kandidata, Nikolić je proturio vest

da će se i on kandidovati za još jedan mandat. Nakon što su ga mediji bliski Vučiću (od osam dnevnih listova u Beogradu, sedam ih je držalo Vučićevu stranu) podvrgli besprimernom linču, Nikolić je odustao. Većina analitičara i komentatora smatra da se Nikolić nagodio sa Vučićem u nekoj formi „vezane trgovine“. Ostaje nepoznanica šta je bila uloga Rusije u Nikolićevoj „samokandidaturi“.

Premijer Vučić je dugo tvrdio da se neće kandidovati za predsedničku funkciju. Prethodno je i u stranci, ali i među koalicionim partnerima (Socijalistička partija Srbije i njen lider Ivica Dačić, kao i Pokret socijalista i njegov predsednik Aleksandar Vulin) vođena dobro uigrana kampanja „ubeđivanja“ Vučića da se kandiduje. Tvrđilo se da samo on može uverljivo pobediti u prvom krugu, s time što je najvažniji koalicioni partner, Ivica Dačić isticao da samo u slučaju Vučićeve kandidature, njegova stranka, Socijalistička partija Srbije (SPS) neće imati svog kandidata.

Prelazak Vučića sa premijerske na predsedničku funkciju pokazuje njegovu trenutno, apsolutnu moć i u funkciji je njenog konsolidovanja. Po oceni nekih analitičara, međutim, to je istovremeno i rizična odluka koja otvara brojna pitanja i nedoumice. Po njima, velika moć je istovremeno i velika slabost,¹ potencijalno opasna za unutrašnji raskol u stranci, za šta epizoda s Nikolićevom kandidaturom može biti tek indikacija. Jednodušna i bučna javna stranačka podrška, ne mora obavezno da bude i iskrena. Udvostručavanje koalicionih partnera pre je izraz brige o trenutnim sopstvenim interesima, nego neupitne lojalnosti na dugi rok, što sve zajedno može voditi do zaključka da je (ishitrenom?) odlukom Vučić otvorio više frontova.

1 Dragoljub Žarković, glavni urednik Vremena upozorava da „kakvu god da sastavi vlast, vladu ili ličnu upravu državnim poslovima, svaka naplavina, bilo koje brvno ili govno, ostaće na njegovom pragu. Nema više druge adrese za srpske muke“; Vreme, 16. februar 2017.

Kad je reč o međunarodnom kontekstu, po sve-
mu sudeći, Vučićeva kandidatura je po volji za-
padnoj međunarodnog zajednici, kako Briselu i
naročito, Berlinu, tako i Vašingtonu.² Poznato je
takođe, da je u dosadašnjem vodećem državnom
dvojcu, Moskva više verovala Nikoliću nego Vu-
čiću, što bi moglo navesti na zaključak da Kremlj
favorizuje Nikolića.³ Po nekim komentatorima,
međutim, o Vučiću je između Istoka i Zapada
postignut konsenzus.⁴

KANDIDATI OPOZICIJE

Uprkos višegodišnjoj slabosti, razjedinjenosti,
dezorijetisanosti opozicija na predsedničke izbo-
re izlazi uverljivije nego na prethodne vanredne
parlamentarne izbore (2016). Osim tradicional-
nih stranačkih prvaka – Vojislav Šešelj iz Srpske
radikalne stranke (SRS), novog kandidata desni-
čarskog pokreta Dveri, Boška Obradovića, uslov-
no proevropski, građanski korpus predstavljaju
dva kandidata – dosadašnji ombudsman Saša
Janković i bivši šef diplomatije, predsedavajući
Generalne skupštine UN, Vuk Jeremić.

Indikativno je da obojica opozicionih kandidata
ne dolaze iz stranačkih struktura, što je svakako,
kuriozitet. Odluci da se upuste u predsedničku

- 2 Pozivajući se na diplomatske izvore, list Danas je objavio da je Vučić dobio "odrešene ruke" za predsedničku kandidaturu od Vašingtona, što mu je preneto tokom posete visokog zvaničnika Stejt Dipartmenta, Metjua Palmera; tekst je objavljen pod naslovom "'Zeleno svetlo' dato tokom posete Metjua Palmera; Danas, 20. februar 2017.
- 3 O tome se posebno nagađalo tokom nekoliko stresnih dana, između Nikolićeve najave, ekskluzivno date beogradskoj redakciji ruskog Sputnjika i njegovog odustajanja.
- 4 Taj stav zastupa director I glavni I urednik Nedeljnika Veljko Lalić koji tvrdi da su Nikolić I Vučić 2012, došli na vlast u jedinstvenom preklapanju velikih sila, odnosno da je "Zapad prigrlio srpske nacionaliste koji su trebali da reše problem Kosova". Kako takođe cinično dodaje "pet godina kasnije Nikolić je postao suvišan svima, osim Rusima";Nedeljnik, 23. februar 2017

trku, pogotovo kad je reč o Saši Jankoviću, pret-
hodila je svojevrsna društvena akcija,⁵ koju su
potom podržale i neke političke stranke: Sašu
Jankovića Demokratska stranka (Dragana Šuta-
novca) i Nova stranka (Zorana Živkovića), a Vuka
Jeremića Nova Srbija (Velimira Ilića).

Oba kandidata koja već nekoliko sedmica vode
izbornu kampanju „na terenu“, su pod priti-
skom opozicionih partija (onih koje se još nisu
izjasnili o podršci jednom ili drugom) da jedan
od njih dvojice odustane, kako bi u ime građan-
skog korpusa Vučiću „na crtu“ izašao jak takmac,
podržan od gotovo kompletne proevropske (i
odustalog kandidata) opozicije. Inicijativi, koju
je najpre iznela Liberalno demokratska partija
(Čedomor Jovanović) podržala je do sada Socijal-
demokratska partija (Boris Tadić), Liga socijalde-
mokrata Vojvodine (Nenad Čanak) i pokret Dosta
je bilo (Saša Radulović).

Mada politički racionalan, teško je očekivati ta-
kav ishod: oba kandidata su u izbornu trku već
uložili sopstvene ambicije, sopstvene potencijale
i sopstvene rasurse. Takođe, i Janković i Jeremić
su već mesecima izloženi brutalnim napadima
Vučiću bliskih tabloida koje su stoički podnosili,
pa verovatno i jedan i drugi računaju da su „za-
služili“ kandidaturu.

Po opštoj oceni komentatora i analitičara, čak i u
slučaju da na izbore izađe samo jedan tzv. gra-
đanski kandidat, teško bi osvojio dovoljan broj
glasova da, s nespornim favoritom vladajuće ko-
alicije Aleksandrom Vučićem, uđe u drugi krug.
Pogotovo što jedan od njih (Janković) nema po-
litičko iskustvo, a drugi (Jeremić) je dugo bio od-
sutan s domaće političke scene, da bi se uspešno
nosio s ovdašnjim izazovima.⁶

5 Inicijativa 100 poznatih intelektualaca da Saša Janković bude predsednički kandidat koja je kružila društvenim mrežama.

6 Mada pristrasna, kao Vučiću bliskog analitičara, ocena Branka Raduna, svakako nije bez „zrna soli“: „...“opozicija još raži svog lidera. Kampanja Saše Jankovića je suviše

IGROKAZ UNUTAR VLADAJUĆE KOALICIJE

Za redovne predsedničke izbore u Srbiji sve do nedavno nisu vezivana dramatična očekivanja. Još jedna pobeda kandidata vladajuće stranke i, u najboljem slučaju, nešto bolje pozicioniranje (u odnosu na vanredne parlamentarne izbore 2014. i 2016. godine) nekog od kandidata rasepkane i dezorijentisane opozicije. Jedina neizvesnost oko koje su se plela nagađanja na domaćoj sceni odnosila se na neuobičajeno odugovlačenje vlasti da saopšti ime svog predsedničkog kandidata.

Aktuelni predsednik Tomislav Nikolić nije krio želju da u predsedničkoj fotelji ostane još jedan mandat. Dok je u početku (u proleće 2016) to govorio bez ikakve zadržke, kasnije je postao oprezniji.⁷ Kako je, međutim, krajem 2016, unutar SNS pojačana kampanja da kandidat vlasti ipak bude Vučić, Nikolić je „istrčao“ s izjavom da će za Božić (7. januar 2017), biti saopštena odluka vladajuće partije o predsedničkom kandidatu. Vučić ga je arogantno demantovao i najavio da će na Dan državnosti, Sretenje (15. februar) vladajući dvojac zajednički saopštiti ime kandidata.

Primicanjem tog datuma događaji su počeli da dobijaju na ubrzanju. Dan uoči praznika, 14. februara sastalo se Predsedništvo SNS i jednoglasno odlučilo da Glavnom odboru kao svog kandidata predloži Aleksandra Vučića. Gostujući iste večeri na Radioteleviziji Srbije Aleksandar

.....
'građanistička' i elitistička da bi dobila širu podršku, a Vuka Jeremića previše 'američka' po stilu i izrazu, iako je mnogo pametnije pozicionirana od Jankovićeve jer mnogo šire 'gađa' – pored 'proevopskih' birača, usmerena je i na 'patriote' i 'socijaliste'".

7 U novembru 2016, je na novinarsko pitanje o tome odgovorio da još nije odlučio da li će se na sledećim izborima kandidovati, ali ako to bude učinio „prirodno je da bude kandidat Srpske napredne stranke“; prema Politika, 27. novembar 2016.

Vučić je izjavio da „voli Nikolića, ali da još više voli Srbiju“.⁸

Na prijemu koga je dan kasnije povodom državnog praznika organizovao predsednik Republike, iako je Vučić došao, nije se pojavio nijedan ministar Vlade Srbije. Ali, iste večeri na sajtu, u Srbiji slušanog i sve popularnijeg ruskog državnog medija Sputnjik, pojavila se vest da je (i) Tomislav Nikolić odlučio da se kandiduje. Sudeći po reakcijama, i Vučić i stranka bili su šokirani.

Na Nikolića se sručila tabloidna lavina prozivki i uvreda tipa, „Nož u leđa Vučiću – Nikolić prešao na stranu žutih bandita, stranaca i tajkuna“, „Mišković platio Tomi da izda Vučića“, „Koliko košta obraz?“, „Dragica naredila Tomi da ide na Vučića“,⁹ s kojom je kreirana slika o „Nikoliću koji hoće Vučićevu glavu“.¹⁰ Stoji činjenica da je Tomislav Nikolić od Vučića, u zamenu za odustajanje, tražio da ponovo bude predsednik stranke i u tom svojstvu postane i premijer u rekonstruisanoj vladi, nakon predsedničkih izbora.

Sledom događaja bili su iznenađeni i političari drugih stranaka,¹¹ mediji izvan Vučićeve kontrole, kao i analitičari i komentatori. Lični sukob je stavljan u širi geopolitički kontekst, istočno-zapadnog nadmetanja na Balkanu i, konkretno u Srbiji. Tvrdio se da bez miga iz Kremlja, Nikolić ne bi uleteo u predsedničku avanturu, kao i da je na pomolu sukob proruskog i prozapadnog dela srpskog establišmenta: „... i to establišmenta u najširem smislu, tajkunskom, obaveštajnom, medijskom...“¹²

8 Radiotelevizija Srbije, emisija „Upitnik“, 14. februar 2017.

9 Prema Politika, 21. februar 2017.

10 Metaforom o svojoj „glavi koju su neki želeli“, Aleksandar Vučić se patetično poslužio pred Glavnim odborom SNS, obraćajući mu se nakon što je prihvatio kandidaturu; TV N1, 17. februar 2017.

11 Predsednik Socijalističke partije Srbije Ivica Dačić ozlojeđeno je izjavio, „da sam ja na mestu Vučića, Nikolić ne bi bio ništa“, prema Politika, 20. februar 2017.

12 Danas, 22. februar 2017.

A, onda farsa: susret i zajedničko saopštenje predsednika i premijera da „nastavljaju blisku saradnju“, 20. februara. Ukratko, Nikolić je odustao od kandidature. Umesto onog što je tražio, dobio je obećanje da će se o tome razgovarati nakon izbora.

Unutrašnji rasplet unutar radikalsko-naprednjačke „familije“ je privremeno skrajnut u stranu i prigušen. Izvesno je međutim, da je sukoba bilo, da je okončan prividnim Nikolićevim porazom, ali da epilog tek predstoji.¹³

DISKREDITACIJA OPOZICIJE

Jedan od navodnih razloga za eliminaciju Tomislava Nikolića iz predsedničke trke su ispitivanja javnog mnjenja koja pokazuju da bi on možda morao da trči i drugi krug s nekim od kandidata opozicije. Očito je da Srpska napredna stranka i Aleksandar Vučić žele još jednu izbornu pobjedu i to što uverljiviju.

Da bi obezbedio željene rezultate, već mesecima u medijima bliskim Vučiću traje besprimer-na kampanja protiv opozicionih kandidata. U fokusu su Saša Janković i Vuk Jeremić, dok su Vojislav Šešelj i Boško Obradović u velikoj meri pošteđeni. Kampanja protiv Jankovića i Jeremića njih ne gubi dah, a u narednim nedeljama treba očekivati njeno intenziviranje s još više pokušaja javne diskreditacije.

Indikativno je da su i Janković i Jeremić povezuju s dva tragična događaja sa smrtnim ishodom.¹⁴

13 „...Nikolićevu odluku da odustane... ne treba brzopletu tumačiti kao težak, verovatno i poslednji politički poraz. Da bi se znalo ko je koliko izgubio, treba znati ko je koliko u tu partiju ... uložio. I kolika je na kraju bila 'Tomina otpremnina', jer je moguće da se sve vreme o tome i radilo. Možda je posle svega, dobio ono što je zaslužio, ali sigurno nije dobio ono što je želeo“, komentarisao je glavni urednik NIN Milan Ćulibrk; NIN, 23. februar 2017.

14 Saša Janković sa samoubistvom njegovog prijatelja u njegovom stanu pre četvrt veka, a Jeremić s nerazjašnjenim

Takođe, kako je Saša Janković do nedavno bio ombudsman koji se za razliku od drugih državnih institucija (policije, tužilaštva, sudova) nije obazirao na pritiske izvršne vlasti, bio je optuživan za političku zloupotrebu institucije na čijem je čelu. U najnovijem traganju za njegovom diskreditacijom, tabloidi su posegnuli za navodnim prijateljskim vezama s ministrom zdravlja Zlatiborom Lončarom (koga prati glas da je saradivao sa zemunskim kriminalnim klanom)¹⁵, a Vojislavu Šešelju je njegov „Laufer“ javio da Janković deцениjama radi za obaveštajnu službu.¹⁶

Osim zbog navodne upletenosti u pogibiju gardista u Topčideru pre 12 godina, Vuk Jeremić je na meti zbog netransparentnosti izvora kojima finansira izbornu kampanju (prema računici koju je objavila Politika izborna kampanja staje pet miliona eura). Zbog njegove višegodišnje aktivnosti na međunarodnoj sceni, ne biraju se strane za koju Jeremić navodno radi (po nekima za Moskvu, po drugima za Vašington, a „zna se“ i da je blizak s Pekingom). Njegove predizborne skupove po unutrašnjosti Srbije prate simpatizeri vlasti, često izazivajući incidente (Smederevo, Pančevo)

BEZ NOVE PONUDE

Prvu predizbornu konvenciju Saša Janković održao je u prepunoj hali sportova na Novom Beogradu, 19. februara. Na osnovu akcenata njegovog govora („danas je država kao bratija, a institucije kao krpa“, „trebaju nam službenici koji odgovaraju pred zakonom, a ne pred partijom“)¹⁷ može se zaključiti da je u centru njegove pažnje priroda autoritarnog režima Aleksandra Vučića, urušavanje pravnog poretka, razaranje institucija, guranje pod tepih brojnih afera (od ilegalnog rušenja objekata u Savamali, do pravosudno nikad procesuirane odgovornosti za pad helikoptera).

.....
ubistvom dvojice gardista u Topčideru 2005.

15 Kurir, 25. februar 2017.

16 Srpski telegraf 24. februar 2017.

17 Prema Politika, 20. februar 2017.

Na istim temama (ne)funkcionisanja društva i države stoji i drugi kandidat tzv. građanske opcije Vuk Jeremić. U njegovom predizbornom programu¹⁸ nanizani su „narodno jedinstvo“, „bezbedna zemlja“, „dostižna pravda“, „nova radna mesta“, „znanje“, „kulturni preporod“...

Oba kandidata, međutim, prelaze preko nekih ključnih stvari bitnih za poziciju Srbije u regionalnom okruženju, odnosno ostaju na pozicijama koje je već zaposela aktuelna vlast. Vuk Jeremić se zalaže za vojnu neutralnost Srbije i, kako piše u programu, „tražiću od svih državnih organa da ova politika bude razrađena i uvrštena u sve relevantne zvanične dokumente“.¹⁹ Od ranije poznat po javnim izlivima patriotizma, Vuk Jeremić je prisustvovao proslavi spornog Dana Republike Srpske, 9. januara u Banjaluci: „Politika koja poštuje suverenitet i teritorijalni integritet BiH nije u neskladu s gajenjem čvrstih i funkcionalnih odnosa Beograda i Banjaluke“, izjavio je potom.²⁰

U intervjuu za Vreme (prvom, nakon što je objavio kandidaturu) Saša Janković je oko članstva

Srbije u NATO izjavio da se „NATO kao zapaljiva tema“ koristi za skretanje pažnje od životnih problema. Po njemu, odluka o eventualnom pristupanju tom savezu treba da zavisi „od analize kako bi eventualno članstvo u tom vojnom savezu uticalo na Srbiju za pet, deset, ili dvadeset godina“.²¹

Istom prilikom Janković je rekao da su vlade Aleksandra Vučića učinile veće korake ka nezavisnosti Kosova od svih prethodnih. Pri tome je još izjavio da bi, kad je reč o Srbiji i Kosovu „budućnosti ostavio da volja naroda odluči kako će se formalno okončati pitanje granica, koje je ova vlast prepustila Prištini“. I još dodao: „Nadam se da će jednom i Albanci ne morati, nego želeti da žive u Srbiji, jer će to biti pristojna zemlja“.²²

Nespремnost tzv. građansko-evropskih kandidata za hrabriji iskorak prema drugačijem pozicioniranju Srbije i kad je reč o evroatlanskim integracijama i u odnosu prema susedima, rađa skepsu u krugu liberalnijeg dela glasačkog tela.²³

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Predsednički kandidati i prateća atmosfera najavljuju prekomponovanje političke scene u Srbiji. Dolazi do smene generacija, nova generacija je uglavnom patriotska i konzervativna. Dva ključna kandidata opozicije su vanstranačke ličnosti sa pretenzijom da prave svoje partije.

Kampanja već u ovoj fazi pokazuje da nema bitnih promena u opredeljenju političke elite i da se uglavnom recikliraju stare teze i ideje. Primetno je odsustvo pozicioniranja u odnosu na region (BiH, Crnu Goru, Kosovo), što ukazuje na odsustvo osetljivosti kada je reč o temama koje itekako utiču na položaj Srbije u regionu i normalizaciju regionalnih odnosa.

Medijska represija nad opozicionim kandidatima ukazuje da ne postoje uslovi za slobodne i fer izbore. Takodje postoje razlozi za sumnje u pogledu kontrole izbornog procesa. Svi dosadašnji izbori od 2012. godine ukazuju na ozbiljne zloupotrebe, zastraživanja i malverzacije. U međuvremenu su izgubile kredibilitet institucije (na primer, CESID) koje su do 2012, bile sposobne i kvalifikovane da verodostojno prate izborni proces.

18 Izvode je objavio list Danas, 11-12. februar, 2017.

19 Isto.

20 Intervju s Oljom Bečković, NIN, 19. januar 2017.

21 Vreme, 9. februar 2017.

22 Isto.

23 Po nekima od njih, u ovom bi trenutku politički racionalnije bilo glasanje za Vučića, kako bi mu se pomoglo da se „i on lično, ali i Srbija“ trajno okrenuli ka Evropi i svemu onome što Evropa simbolizuje; Jasmin Hodžić, član Glavnog odbora LDP, Danas, 21. februar 2017.